

Michel Foucault (1926-1984) slovi za najeminentnijeg filozofa i povijesničara ideja postratne Francuske. U svojoj karijeri predavao je na mnogobrojnim sveučilištima, a 1970. dobija mjesto na prestižnom College de France. Kao poststrukturalist, poznat je po originalnom pristupu u društvenim znanostima, a njegove ideje inspirirale su mnoge postmodernističke autore.

Pod naslovom *O znanju i moći* zapravo se krije *Cours du 7 janvier 1976 (Predavanje od 7. siječnja 1976.)* održano na College de France, a koje mi preuzimamo iz knjige: Michel Foucault (1997) *Il faut défendre la société*. Paris: Seuil, Gallimard.

Prevela Ivana Pavić

O znanju i moći

Volio bih malo pojasniti što se događa na ovim predavanjima. Znae da institucija u kojoj se nalazimo nije isključivo obrazovna. Ukratko, bilo je to značenje koje su mu pridavali prije mnogo godina kad je bio osnivan, danas College de France funkcionira prvenstveno kao neka vrsta istraživačke organizacije: plaćen je da istražuje. Vjerujem da bi obrazovna aktivnost bila besmislena kad joj ne bismo pridavali, ili pripisivali, ovakav smisao, ili barem onakav kakav sugeriram: budući da je plaćen da se bavi istraživanjem, tko može kontrolirati istraživanja koja se provode? Na koji se način mogu zadržati u tijeku oni koji se mogu zainteresirati i oni s izvjesnom motivacijom za priključenje istraživanju? Kako se može izvesti, ako ne upravo obrazovanjem, što znači javnom objavom, nešto kao javno podnošenje računa o radu koji je u tijeku? Stoga ova okupljanja srijedom ne smatram obrazovnim aktivnostima, prije nekom vrstom javnih izvještaja o poslu kojim sam se bavio netom prije nego što sam došao. U tom smislu, smatram se potpuno dužnim, naime, reći vam ponešto o onome na čemu radim, na čemu sam radio, u kojem smjeru [...] ide taj posao; utoliko, također, smatram vas potpuno slobodnima da s onim što kažem uradite što god želite. To su trase istraživanja, ideja, skica, točaka, instrumenata: radite s njima što vam drago. Napokon, ovo me zanima, a ovo me se ne tiče. Ne tiče me se u smislu da ne određujem načine vašeg korištenja, a zanima me utoliko jer se, na ovaj ili onaj način, dotiče, isprepliće s onim čime se ja bavim.

Nadalje, vi znate što se događalo na predavanjima prethodnih godina: nekom vrstom inflacije čiji su mi uzroci nepoznati upadali smo u nekakvu klopku. Bili ste obavezni dolaziti u četiri i trideset (...), a ja bih se našao pred auditorijem sastavljenim od ljudi s kojima nisam imao, u užem smislu, nikakav kontakt, potom bi netko, ako ne i polovica auditorija, otišao - morali su ići u drugu učionicu, i tako bi poslušali samo djelić onoga što sam namjeravao reći. Sve ovo nije bilo previše spektakularno - barem nije tako izgledalo, ali je predstavljalo zamku iz drugog razloga. Za mene je - reći ću vam to

ovako - činjenica da moram odraditi sve srijede uvečer u takvom cirkusu, predstavljala istinsku, kako reći... previše je reći muku, premalo dosadu. Bilo je nešto između to dvoje. Od samog početka, dok bih dolazio sa zaista pripremljenim predavanjem, ne dobivajući nimalo pažnje i obzira, posvećivao sam puno manje vremena, ako tako hoćete, pravilno iznesenom istraživanju, istovremeno zanimljivim i pomalo bezveznim stvarima koje sam mogao reći. Postavljalo mi se pitanje: kako bih mogao u sat, sat i pol, izvesti ovakav ili onakav trik, koji neće previše dosađivati ljudima, i da dobra volja koju su uložili došavši dovoljno rano da me pričekaju bude što prije nagrađena, itd. Tako su prolazili mjeseci i ja sam vjerovao da razlog mog, kao i vašeg, prisustva ovdje, što, dakle, znači istraživanje, čeprkanje, otklanjanje prašine s određenog broja stvari, posjedovanje ideja, nije dovoljna nagrada za dolazak. Stvari su ostajale visjeti u zraku. Onda sam samom sebi rekao: sve to skupa ne bi bilo tako loše ako bi se u sali našlo trideset - četrdeset ljudi: mogao bih reći ponešto o onome što radim i istovremeno imati kontakt s vama, govoriti, odgovarati na vaša pitanja, itd., da bi vratio malo mogućnosti razmjene i kontakta koji su pohranjeni u normalnoj praksi istraživanja ili obrazovanja. Dakle, kako to izvesti? Po zakonu ne mogu postavljati formalne uvjete za pristup ovoj sali. Stoga sam prihvatio divlju metodu koja se sastoji od zakazivanja predavanja u devet i trideset ujutro, s mišlju da, kao što jučer reče moj kolega, studenti više ne znaju ustajati u devet i trideset. Vi kažete da to nije previše mudar kriterij selekcije: oni koji ustaju i oni koji ne ustaju. Postoji još jedan. Naravno, uvijek postoje manjine koje su tu, instrumenti za bilježenje i tako to potom kruži - u nekim slučajevima to ostaje na vrpci, u nekim drugim nađe se na otiscima prstiju, ponekad se nađe i u knjižnicama - dakle, rekao sam: to uvijek kruži. Dakle, pokušat ćemo (...) Oprostite mi, dakle, što morate rano ustajati, i ispričajte me onima koji ne mogu doći: to je akcija vraćanja dijela onih rasprava i susreta srijedom u normalniji tijek istraživanja, posla koji je urađen i o kojem treba voditi računa u pravilnim i institucionalnim intervalima.

Dakle, što bih vam volio reći ove godine? To da mi je dosta: to znači da bih htio pokušati zatvoriti, staviti, upravo na određenom stupnju, točku na seriju istraživanja - na koncu istraživanje je jedna riječ koja se koristi tek tako, što ona, zapravo, znači? - koja traju otprilike četiri ili pet godina, praktički otkad sam ovdje, i zato vjerujem da su izazvala, kako vama, tako i meni, određene poteškoće. Bila su to istraživanja koja su bila bliski susjedi jedna drugima bez da su formirala jedinstvenu cjelinu i kontinuitet; bila su fragmentarna, pri čemu ni jedno od njih nije došlo do svog cilja, i koja ni sama nisu bila metodična; raspršena i istovremeno previše repetitivna, koja su nailazila na isti kolosijek, na iste teme, na iste koncepte. To su bili mali razgovori o povijesti kaznenog postupka; nekoliko poglavlja koja su se bavila evolucijom; institucionalizacija psihijatrije u devetnaestom stoljeću; razmatranja o sofistici ili o grčkom novcu, ili o inkviziciji u srednjem vijeku; skica povijesti seksualnosti, ili, u svakom slučaju, povijesti

upoznavanja seksualnosti putem prakticanja ispovijedi u sedamnaestom stoljeću ili kontrola dječje spolnosti u osamnaestom i devetnaestom stoljeću; otkrivanje geneze teorije i znanja o anomalijama, sa svim tehnikama koje su ga formirale. Sve ovo tapka, ne napreduje; sve ovo se ponavlja i nije povezano. Na kraju, to ne prestaje govoriti istu stvar i, stoga, možda, ne govori ništa; ovo se ukrštava u slabo objašnjoj zbrci, koja se baš lako ne sređuje; ukratko, kako se kaže, ne postiže svrhu. Mogao bih vam reći: napokon, bili su to putovi, nije bitno kamo su vodili; bitno je, međutim, da to nije bio ni nulti dio, u svakom slučaju, ni nulti dio unaprijed određenog pravca; bilo je to nešto nalik na točkice. Na vama je bilo da ih spojite ili prilagodite; na meni da im tu i tamo zadam drukčiju formu. Napokon, uskoro ćemo vidjeti što se da učiniti s tim fragmentima. Izvodio sam ponešto od efekta ulješure koja skoči pod vodu, ostavljajući za sobom mali pjenasti trag i ostavlja nas u uvjerenju da, čini nas da vjerujemo i želimo vjerovati ili doista i sama vjeruje da tamo, gdje je više ne vidimo i gdje je više nitko ne nadgleda i ne primjećuje, slijedi nesuvisla i razborita, tamna putanja.

Evo kakva je otprilike bila situacija, onako kako je ja doživljam: ne znam kakvom se činila s vaše strane. To što je rad koji sam vam predstavio povremeno poprimao fragmentarni, repetitivni i isprekidani tempo podudaralo se s nečim što bi se moglo nazvati "grozničava lijenost", svojstvena ljubiteljima knjižnica, spisa, crtica, prašnjavih rukopisa, nikad pročitanih tekstova, knjiga koje, mukom tiskane, snivaju na policama sve dok ih netko ne izvuče nekoliko stoljeća kasnije. Sve to odgovara prezaposlenoj inerciji onih koji ispovijedaju znanje ni za što, jednu vrstu znanja bez raskoši, skorojevićevskog bogatstva čije vanjske znakove, vi to dobro znate, nalazimo izložene na dnu stranice. Ovo je odgovaralo svima onima s osjećajem solidarnosti za jedno od bez sumnje najstarijih, za Zapad karakterističnih, neobično čvrstih tajnih društava i nepoznatih tajnih društava, još od vremena antike koji su se formirali u ranom kršćanstvu, bez sumnje u epohi prvih samostana, na granicama invazije, pobuna i šuma. Govorio sam o velikoj, osjetljivoj i žestokoj masoneriji beskorisne učenosti.

Nije me samo okus te masonerije tjerao da radim ono što sam radio. čini mi se da bi urađeni posao, i s moje i s vaše strane, izveden u malo pretjerano empirijskoj i hazardnoj maniri, mogli opravdati rekavši da pripada određenom, vrlo ograničenom, periodu u kojem smo do nedavno živjeli, periodu od proteklih deset - petnaest, najviše dvadeset godina, periodu u kojem su bila uočljiva dva fenomena koja su mi se, ako i nisu previše bitna, mjesecima činila prilično zanimljiva. To je period koji je, djelomično, bio karakterističan po onome što bismo mogli nazvati uspjehom disperzivnih i nesuvislih napada. Mislim uglavnom na stvari s čudnim djelovanjem, na primjer, na zalaganje za obustavu djelovanja institucije psihijatrije, rasprave, rasprava, vrlo ograničenih naposljetku, na antipsihijatriju; rasprava za koje dobro znate da nisu bile i još uvijek nisu utemeljene ni na kakvoj cjelovitoj sistematizaciji, koja bi mogla proizlaziti iz njihovih referenci. Mislim na reference njihova porijekla,

egzistencijalističku⁽¹⁾ analizu, ili na reference trenutno vrlo prisutne u marksizmu ili u Reichovom teorijama⁽²⁾. Mislim i na čudno djelovanje napada koji su zauzeli suprotan stav - recimo - moral ili tradicionalna seksualna hijerarhija, koje se u napadima također nisu referirale, ni na što, osim na nejasan i dalek, u svakom slučaju mutan način, na Reicha ili na Marcusea⁽³⁾. Mislim još i na učinkovitost napada protiv sudbenog i kaznenog aparata, od kojih su neki, bez skepse, bili odavno označeni "klasnom pravdom" u općem smislu, dok su drugi, tek nešto određenije, uglavnom bili pridruženi anarhističkoj tematici. Isto tako mislim, ponovo još određenije, na učinkovitost jedne stvari - ne usuđujem se reći jedne knjige - kao što je Anti-Edip⁽⁴⁾, koja se ne referira skoro ni na što drugo do svoje čiste i izvanredne teorijske inventivnosti; knjige - ili prije stvari, koja je dovela do gubitka glasa iako u suvremenijoj praksi njen žamor dugo vremena nije prestajao teći između kauča i fotelje.

Dakle, reći ću ovako: u zadnjih petnaest godina iskazala se bezgranična i sveopća podložnost kritici stvari, institucija, praksi, rasprava; jedna vrsta opće rastresenosti tla, iako možda među najprijateljskijima, najčvršćima i najbližima nama, našim tijelima, našim svakodnevnim gestama. No, istovremeno s tom rastresitošću i neobičnom efikasnošću diskontinuirane, partikularne i lokalne kritike, otkriva se nešto što nije moglo biti vidljivo u početku: bilo je to ono što bismo mogli nazvati usporavajući efekt svojstven totalitarnim teorijama, rekao bih, u svakom slučaju, sveobuhvatnim i globalnim teorijama. Ne da te sveobuhvatne i globalne teorije nisu ponudile, i ne nude još uvijek, na jedan konstantan način, lokalno iskoristive instrumente: marksizam i psihoanaliza su tu da posvjedoče o tome. Ali one, vjerujem, nisu ponudile instrumente koji bi bili lokalno iskoristivi u uvjetima u kojima teorijska jedinica diskursa biva prekinuta, u svakom slučaju isjeckana, razapeta, postavljena na šarpiju, prevrnutu, uklonjena, karikaturizirana, izigrana, teatralizirana itd. U svakom slučaju, sve ponovno uzeto u terminima totaliteta dovelo je do efekta rastresenosti. Dakle, ako hoćete, prva točka, prva karakteristika onoga što se događalo u proteklih petnaestak godina: lokalni karakter kritike; one koja, vjerujem, ne želi reći dosta tromom i naivnom ili nevještom empirizmu, mlitavom eklektizmu, oportunističkom, propusnost koja ne bira teorijsku tvornicu, niti pomalo dobrovoljnom isposništvu koje se i samo svelo na najveću moguću teoretsku oskudnost. Vjerujem da taj esencijalni lokalni karakter kritike ukazuje, u stvari, na jednu vrstu zasebne, necentralizirane teorijske produkcije koja nema potrebu za javnim odobrenjem kojim bi potvrdila svoju valjanost.

Ovdje se dodirujemo druge značajke koja se odnedavno pojavljuje: ta lokalna kritika je uvjetovana, čini mi se, onime što bismo otprilike mogli nazvati "povratkom znanja". «Povratkom znanja» želim reći: točno je da smo, u godinama koje su upravo protekle, često nailazili na nimalo površnu tematiku: "ne ! više znanje, nego život", "više spoznaja, nego zbilja", "više knjige, nego lova"⁽⁵⁾ itd., čini mi se da ono što je u podlozi čitave te tematike, u njoj samoj, proizvodi ono što bi se moglo nazvati pobunom

"podložnih znanja". Pod "podložnim znanjem" podrazumijevam dvije stvari. S jedne strane, spomenut ću neke historijske sadržaje koji su bili skrivani, maskirani u funkcionalne spojeve ili u formalne sistematizacije. Konkretno, ako želite, to nije semiologija azilskog života, to nije niti sociologija delikvencije, nego upravo pojava historijskih sadržaja koji su dozvolili, kako kod azila, tako i kod zatvora, efektivnu kritiku. Jednostavno zato što su sami historijski sadržaji mogli omogućiti ponovno pronalaženje podijele suočenja i bitaka koje su funkcionalna uređenja ili sistematske organizacije imale za cilj, jednostavno, maskiranje. Dakle, "podložna znanja" su oni blokovi historijskih spoznaja koje su bile prisutne i maskirane unutar funkcionalnih cjelina i sistematizacija i koje je kritika mogla aktualizirati, naravno, sredstvima učenosti.

Kao drugo, vjerujem da "podložnim znanjima" treba smatrati još jednu stvar, i u nekom smislu, potpuno drugu stvar. "Podložnim znanjima", smatram i čitavu seriju znanja diskvalificiranih kao nepojmovnih i nedovoljno razjašnjenih: naivnih znanja, hijerarhijski inferiornih znanja, znanja na niskom nivou svijesti, koja ne zadovoljavaju znanstvene kriterije. Pojavom ovih, nekvalificiranih, čak i diskvalificiranih znanja s dna: onog psihijatrica, onog bolesnika, onog medicinske sestre, onog bolničara, ali paralelnog i marginalnog za izvještaj za medicinsku spoznaju, znanja delikventa itd. - ta znanja koja sam spomenuo, nazovimo ih "znanja svjetine" (koja se, uvelike, ne poklapaju potpuno s općim znanjem nego, naprotiv, s pojedinačnim, lokalnim regionalnim znanjem, drukčijim znanjem, nesposobnim za jednoglasnost, koja se ne moraju prisiljavati da odsjecaju i oponira svemu što ga okružuje)-, to su ta lokalna znanja svjetine, često kritizirana, diskvalificirana znanja.

Kažete mi: postoji istovremeno nekakav čudan paradoks, želja da se grupira, spari u iste kategorije "podložnih znanja", s jedne strane, sadržaje historijske spoznaje - pedantne, učene, egzaktne, tehničke - i lokalna znanja, pojedinačna, znanja svjetine koja su bez općeg smisla i koja su na neki način, ostavljena na ugru, kad nisu eksplicitno i efektivno zadržavana na rubu. Dobro, smatram da je to sparivanje između skrivenih, eruditskih znanja i znanja diskvalificiranih hijerarhijom znanstvene spoznaje, koje se efektivno odigrava u kritici u posljednjih petnaest godina, dalo toj kritici njenu esencijalnu snagu. U jednom, kao i u drugom slučaju, u stvari, u učenom kao i u diskvalificiranom znanju, o čemu se, zapravo radi? Radi se o povijesnoj spoznaji o bitkama. U specijaliziranoj domeni erudicije, kao i u diskvalificiranom znanju svjetine leže one bitke koje su, preciznije, bile ostavljene na rubu. I to ocrta ono što bismo mogli nazvati genealogijom, gdje su, dakle, ocrta prvenstveno višestruka genealoška istraživanja, tu i tamo ponovo otkrivani detalji bitaka i grube uspomene na bojeve; i te genealogije, kao parovi učenih znanja i znanja svjetine, mogući su samo pod jednim uvjetom: da je prekinuta tiranija sveobuhvatnih diskursa, s njihovom hijerarhijom i sa svim privilegijama teoretske avangarde. Nazovimo, ako želite, "genealogijom"

sparivanje eruditskih spoznaja i lokalnih uspomena, sparivanja koja omogućuju konstituciju historijskog znanja o bitkama i upotrebi tog znanja u suvremenim taktikama. To će, dakle, biti provizorna definicija genealogije koju sam pokušao s vama formirati na predavanjima prošlih godina.

U toj, možemo reći, genealoškoj aktivnosti, kao što vidite, ne radi se ni o kakvom stavljanju u opoziciju mnoštva konkretnih činjenica naspram apstraktne jedinice teorije; ne radi se niti o kakvoj diskvalifikaciji teorije da bismo joj se suprotstavili, u formi bilo kojeg pozitivizma, dobro ustanovljenom oštrinom spoznaja. To nije ni empirizam koji propituje genealoški problem; nije niti pozitivizam u uobičajenom smislu riječi, koji ga prati. Radi se, u stvari, o upotrebi lokalnih znanja, diskontinuiranih, diskvalificiranih, nelegitimnih, protiv jedinstvene teorijske instance koja teži da ih filtrira, hijerarhizira, posloži u ime stvarnog znanja, u ime prava znanosti podržane od nekolicine. Genealogije, dakle, nisu pozitivistički odgovori u formi opreznije i egzaktnije znanosti. Genealogije su, vrlo precizno, anti-znanosti. Ne samo da priznaju lirsko pravo ignoranciji i neznanju, ne samo da se zauzimaju za neprihvatanje znanja, njegovo stavljanje u igru, propitivanje njegova ugleda od strane trenutnog iskustva, još nezadobijenog od strane znanja.. Nije to ono o čemu se radi. Radi se o ustanku znanja, ne toliko protiv sadržaja, znanstvenih metoda ili koncepata, nego o pobuni prije svega protiv efekata centralizatorske moći koji leže u institucijama i funkcioniranju znanstvenog diskursa organiziranog unutar jednog društva kao što je naše. Ova se institucionalizacija znanstvenog diskursa utjelovljuje u sveučilište ili, u općem smislu, u pedagoški aparat, utjelovljuje se u teoretsko-komercijalnu shemu kao što je psihoanaliza, ili u politički aparat, kao u slučaju marksizma. To je dobro protiv efekata čiste moći diskursa koji se smatra znanstvenim; genealogija mora voditi bitku.

Preciznije, u svakom slučaju, bolje rečeno: znate koliko su brojni oni koji su se godinama, u svakom slučaju, duže od stoljeća, pitali da li je marksizam znanost. Mogli bismo reći je li isto pitanje bilo, i još uvijek jest, postavljano na račun psihoanalize, ili, još gore, na račun semiologije književnih tekstova.

Na pitanje: "Je li jest, ili nije znanost?", genealogije ili genealozi su odgovarali: "Upravo je to - nastojanje da marksizam, psihoanalizu ili nešto treće učinite znanošću, ono što vam zamjeramo. Ako postoji prigovor koji se može uputiti marksizmu, to je da bi doista mogao biti znanost." U, ako ne malo bolje elaboriranim, onda barem ublaženim, terminima, rekao bih ovako: bez znanja o tome u kolikoj je mjeri nešto kao marksizam ili psihoanaliza u svom suvremenom razvoju, u svojim pravilima nastajanja i konceptima koje koristi, analogno znanstvenoj praksi, prije nego što se uopće postavi pitanje formalne i strukturalne analogije marksističkog ili psihoanalitičkog i znanstvenog diskursa, ne bi li trebalo postaviti pitanje, zapitati se nad moći koja sa sobom nosi pretenziju da bude znanost? Pitanje, pitanja koja treba postavljati nisu ova:

"Koje tipove znanja biste diskvalificirali u trenutku kad o nečemu govorite kao o znanosti? O kojoj temi govoreći, o kojoj temi raspravljajući, koju iskustvenu temu biste minorizirali u trenutku kad kažete: «ja koji vodim ovaj razgovor, vodim znanstveni razgovor i znanstvenik sam»? Koje teorijsko-političke prethodnice biste utvrdili, da bi ih odvojili od općih, cirkularnih i diskontinuiranih formi znanja?" A ja kažem: "Kad vas vidim da nastojite utvrditi da je marksizam znanost, ja vas, iskreno govoreći, ne vidim u nastojanju da, jednom zauvijek, dokažete da marksizam ima racionalnu strukturu i da njegove tvrdnje, prema tome, prolaze postupke provjere. Ja vas ponajprije vidim u nastojanju da uradite nešto drugo. Ja vas vidim u nastojanju da povežete u marksističkom diskursu i da onima koji se drže tog diskursa date u ruke moć koju je Zapad, od srednjeg vijeka naovamo, dodjeljivao znanosti i onima koji se drže znanstvenog diskursa."

Genealogija će, dakle, služeći se iskazom o osnovi zapisa znanja u hijerarhiji moći svojstvenoj znanosti, biti neka vrsta poduzeća za oslobađanje historijskih znanja, sposobnih da oponiraju i bore se protiv primata specifičnog, formalnog i znanstvenog teorijskog diskursa. Ponovna aktivacija lokalnih - "manjkavih" znanja, rekao je, možda, Deleuze⁽⁶⁾ - protiv znanstvene hijerarhizacije spoznaje i njenih učinaka na pravu moć, to je, dakle, projekt tih genealogija u neredu i na šarpiji. Rečeno u dvije riječi: arheologija će biti metoda za analizu lokalnih izvoda, a genealogija ona taktika koja vodi igru, počevši od tako opisanih lokalnih izvoda, podložnih znanja koja se u toj igri oslobađaju. Tako će projekt biti obnovljen.

Vidite kako bi svi fragmenti istraživanja i svi nedovršeni planovi koje sam uporno ponavljao zadnjih četiri - pet godina, mogli biti shvaćeni kao elementi tih genealogija, koje nisam, sve do sada, uspostavio u ovih petnaest godina predavanja. Pitanje: zašto ne bismo nastavili s jednom tako lijepom teorijom - i zaista tako slabo provjerljivom - da bismo ju prekinuli?⁽⁷⁾ Zašto ne nastavim i ponovo uzmem nešto od psihijatrije, teorije spolnosti itd.?

Točno, mogli bismo nastaviti. Sve do jedne točke pokušavao sam nastaviti, nije bilo tolikih promjena, ni promjena u stjecaju prilika. Rekao bih da su se, s obzirom na situaciju od prije pet, deset, ili čak petnaest godina, stvari ponešto promijenile; čini se da bitka više nema isto lice. Nalazimo li se još uvijek u odnosu snaga koji nam je dozvoljavao da bez obaveza, na tako žustar način, prihvaćamo ta znanja kojima je oduzet smisao? Kakvu snagu ona imaju sama po sebi? Od trenutka kad smo istakli fragmente genealogije, od trenutka kad smo prihvatili i stavili u optjecaj elemente znanja kojima se pokušavao oduzeti smisao, nismo li ih doveli u opasnost da budu ponovo šifrirani i kolonizirani od strane onih specifičnih teorija koje su ih prvo potpuno diskvalificirale, a zatim ignorirale kad su se ponovo pojavili; jesu li sada potpuno spremne da ih ponovo pripoje sebi svojstvenom diskursu i sebi svojstvenom

utjecaju znanja i moći? Da li se, štiteći tako oslobođene fragmente, izlažemo prilici da vlastitim rukama gradimo specifični diskurs kojim nas pokušavaju uvući u zamku oni koji nam govore: "Sve je to lijepo, ali kamo to vodi? U kojem smjeru? Za koju cjelinu?" Sve do jedne točke, iskušenje je reći: dobro, nastavimo, gomilajmo. Napokon, još nije došao trenutak u kojem riskiramo da budemo kolonizirani. Mogao bi vam reći da su ovi genealoški fragmenti u svakom trenutku u opasnosti da budu rekodirani; ali prije svega možemo izazivati i reći: "Dakle, pokušajte!" Mogli bismo, na primjer, reći, evo: da li se, od vremena kad su antipsihijatrija ili genealogija ustanovljene, od čega je prošlo dobrih petnaest godina, pojavio ijedan marksist, psihoanalitičar ili psihijatar koji je stvar postavio u pravim terminima, dokazujući da su je ove genealogije iskrivile, loše objasnile, artikulirale, postavile? U biti, stvari su onakve kakvima ih opisuju preostali fragmenti genealogije, okruženi opreznom tišinom. Uglavnom im ne oponiraju, a kada to i čine radi se uglavnom o tipu rečenica kakve smo nedavno imali prilike čuti, vjerujem, od M. Juquina⁽⁸⁾: "Sve je to lijepo. Ipak je sovjetska psihijatrija prva u svijetu." Ja sam rekao: "Naravno, sovjetska psihijatrija jest prva u svijetu - upravo to je ono što joj predbacujemo." Tišina, ili prije oprez, kojim specifične teorije zaobilaze genealogije moglo bi, dakle, biti razlog da nastavimo. Mogli bismo, u svakom slučaju, umnožiti fragmente genealogije, kao i zamke, pitanja, izazove, kako god želite, ali je u svakom slučaju pretjerano optimistično, počevši od činjenice da se prije svega radi o bitci, bitci znanja protiv učinka znanstvene moći, tretirati šutnju suparnika kao dokaz njegovog straha. Šutnja suparnika je [i] metodološki ili taktički princip koji uvijek treba imati na umu - znak da se on ničega ne boji. Dakle, radi se o tome da ne samo da svim rasutim genealogijama treba dati čvrst teorijski kontinuitet - ne vidim ni jedan slučaj u kojima im je dana neka nadređena neka vrsta krunske teorije koja ih ujedinjuje - nego nastojati u idućim predavanjima i bez dvojbe ove godine, odrediti ili povući ulog koji je založen u ime oporbe, u ime bitke, u ime pobune znanja protiv institucije i efekata znanja i moći znanstvenog diskursa.

Ulog svih ovih genealogija, vi ga znate, imam li na žalost razloga precizirati, je ovaj: što je ta moć, dakle najezda, snaga, oštrica, glupost koja se pojavila u zadnjih četrdeset godina, u situaciji pada nacizma i uzmaca staljinizma? Što je moć? Ili prije - zbog pitanja "Što je moć?" bilo bi prikladnije jedno teoretsko pitanje koje bi okrnulo sve, što ne bih želio - ulog je utvrditi koji su , u njihovim mehanizmima, u njihovim učincima, u njihovim izvještajima, različiti mehanizmi moći koji postoje na različitim nivoima društva, u promjenjivim domenama i obimima. Grosso modo, vjerujem da će ulog svega ovoga biti ovakav: mogu li se analize moći, na ovaj ili onaj način, izvoditi iz ekonomije?

Evo zašto postavljam to pitanje i o čemu time želim govoriti. Iako ne vidim nikakvo smanjenje bezbrojnih ogromnih razlika, upravo mi se zbog njih čini da postoji zajednička točka između pravne i , recimo, liberalne koncepcije političke moći - one na

koju nailazimo kod filozofa XVIII. stoljeća i kasnije u marksističkoj koncepciji, ili, u svakom slučaju, u određenoj suvremenoj koncepciji koja vuče korijene iz marksizma. Tu zajedničku točku nazvat ću "ekonomizam" u teoriji moći. Na tu temu reći ću vam slijedeće: u slučaju klasičnih pravnih teorija, moć je shvaćena kao pravo koje bi za onoga tko ga posjeduje bilo kao dobro, i koje u određenim okolnostima može biti, djelomično ili u potpunosti, preneseno ili oduzeto pravnim aktom ili odlukom utemeljitelja prava - za sada je prilično nebitno kakav će biti redoslijed ustupanja ili ugovora. Moć je dakle, točnije, ono što svaki pojedinac posjeduje i što je, potpuno ili djelomično, ustupio političkom suverenitetu, s ciljem konstrukcije moći. Konstrukcija političke moći odvija se, dakle, u tom nizu, u toj teorijskoj cjelini, u kojoj se pouzdajem u model pravnog čina koji će proizlaziti iz reda ugovorne razmjene. Analogno tome, očekivana posljedica toga je da, od početka do kraja ovih teorija, onaj tko presuđuje dolazi do moći i dobara, do moći i bogatstva.

Očito je da u drugom slučaju, općem marksističkom konceptu moći, nećemo naći ništa od ovoga. Ali u njemu postoji nešto drugo, nešto što bismo mogli nazvati "ekonomska funkcionalnost" moći. "Ekonomska funkcionalnost", u mjeri u kojoj moć ima ključnu ulogu u upravljanju proizvodnim odnosima i praćenju klasne dominacije omogućene razvojem i pripadajućim modalitetima preuzimanja proizvodnih snaga. U ovom slučaju politička moć u ekonomiji bi pronalazila svoje razloge historijskog postojanja. Općenito, ako tako želite, u jednom slučaju imamo političku moć koja bi u proceduri razmjene, u ekonomiji kruženja dobara, pronalazila svoj formalni model, a u drugom slučaju političku moć koja bi u ekonomiji imala svoj razlog historijskog postojanja, princip svoje konkretne forme i trenutnog djelovanja.

Problem koji čini ulog istraživanja o kojima govorim može se, vjerujem, raščlaniti na sljedeći način. Kao prvo, je li moć uvijek u sekundarnoj poziciji prema ekonomskim odnosima? Je li uvijek dovršena i koliko je funkcionalna za ekonomiju? Je li služenje ekonomiji esencijalni razlog postojanja moći? Je li odnosima koji su karakteristični za tu ekonomiju i esencijalni za njeno funkcioniranje suđeno da se održe, napreduju, očvrstaju, obnavljaju? Drugo pitanje: je li moć oblikovana na tržištu? Je li moć nešto što se posjeduje, stječe, što se ustupljuje silom ili ugovorom, što se oduzima ili obnavlja što cirkulira, što ispire jedno područje, a uklanja drugo? Treba li se, također, u svrhu analize, pokušati poslužiti različitim sredstvima, i ako su temeljito ukršteni u i sa ekonomskim odnosima, i ako učinak odnosa moći tvori neku vrstu snopa ili spone s ekonomskim odnosima? U tom slučaju, neodvojivost ekonomije i politike neće biti poredak funkcionalne potčinjenosti, niti poredak formalne izomorfности, nego nečeg što će se zasnovati upravo na oslobađanju.

O čemu, zapravo, povesti računa u nastojanju da se izradi ne-ekonomska analiza moći? Mislím da obraćamo pažnju na zaista premalo toga. Oslanjamo se, svakako, na tvrdnju

da se moć kreće, a ne daje ni ne razmjenjuje, niti postoji kao čin. Oslanjamo se i na tvrdnju da moć nije prvenstveno očuvanje i obnavljanje ekonomskih odnosa, nego, samo po sebi, prvobitno, svjedočanstvo moći. Pitanje, ili prije dva pitanja: ako se moć kreće, što je to kretanje? Od čega se ono sastoji? Kakav je njegov mehanizam? Na neki sam način iznio slučajan i trenutačan odgovor, koji potvrđuju kako konkretne činjenice, tako i aktualne analize: moć, to je uglavnom onaj tko sprječava. To je onaj koji sprječava prirodu, instinkt, grupu, pojedince. Dakle, u suvremenom diskursu nalazimo iznova ponavljanu definiciju moći kako o onome tko sprječava; prije svega, suvremeni diskurs ne čini dokaz. Prvi je to rekao Hegel, zatim Freud, a nakon njega Reich⁽⁹⁾. U svakom slučaju, biti organ represije je, današnjim rječnikom, gotovo homerska odrednica moći. Ne mora li, dakle, analiza moći biti istovremeno, i prvenstveno, analiza mehanizama prisile?

Drugo, drugi mogući odgovor, ako hoćete, ako je moć sama po sebi pokrenuta i razvijana od strane odnosa sile, prije analize u terminima ustupanja, ugovora, oduzimanja, ili one u terminima obnove proizvodnih odnosa, ne bi li je također, i prije svega, trebalo analizirati u terminima borbe, sučeljavanja i rata? Imat ćemo, dakle, naspram prve hipoteze - koja glasi: mehanizam moći je prvenstveno sam po sebi represija, onu drugu: moć je rat, rat nastavljen drugim sredstvima. U ovom trenutku, vrativši se Clausewitzskoj⁽¹⁰⁾ tvrdnji, kažemo da je politika nastavak rata drugim sredstvima. Ovim su rečene tri stvari: da su odnosi moći, na način na koji funkcioniraju u društvu kao što je naše, u pravilu za polaznu točku imaju odnos snaga ustanovljen ratom, povijesno točno, od rata i u ratu. Istina je da politička moć zadobivena u ratu, koja vlada ili nastoji vladati u miru u civilnom društvu, uopće ne nastoji zaustaviti učinke rata ili neutralizirati neravnotežu nastalu u posljednjoj bitci rata. Po ovoj hipotezi, politička moć ima ulogu da jednom vrstom tihog rata zauvijek zapečati ovakav odnos snaga i da ga ugradi u institucije, ekonomske nejednakosti, jezik, čak i u tijela jednih i drugih. Ovo će, dakle, biti prvi smisao koji pridodajemo Clausewitzskoj tvrdnji: politika je rat nastavljen drugim sredstvima; znači da je politika potvrda i neravnoteže iskazane u ratu. Povratak ove tvrdnje želio bi reći još jednu stvar: znati da, unutar ovog "građanskog rata", političkih previranja, suočavanja u vezi moći, uz pomoć moći, za moć, naglašavanja jedne strane, preokreta, itd., sve ovo, u političkom sustavu, ne bi moralo biti interpretirano kao nastavci rata. Bilo bi označeno kao epizode, fragmenti, premještanje samog rata. Nikad ne bi opisivali povijest samog rata, kao što bi opisivali povijest mira i njegovih institucija.

Povratak Clausewitzjeve tvrdnje želio bi reći i treću stvar: finalna odluka ne može dolaziti iz rata, što znači da bi klišeji sile ili vojske morali, napokon, biti osuđeni. Kraj politike bila bi zadnja bitka, što znači da bi zadnja bitka napokon zaustavila kretanje moći kao nastavljenog rata.

Vidite da smo se, od trenutka kad smo pokušali odbaciti ekonomske sheme za analizu moći, trenutno našli suočeni s dvjema krupnim hipotezama: s jedne strane, mehanizam moći bila bi represija - tejom, koju ću slobodno nazvati Reichovom hipotezom, i drugom, zaleđe odnosa moći je ratno suočavanje snaga - hipotezom, koju ću, opet slobodno, nazvati Nietzscheovom hipotezom. Ove dvije hipoteze nisu nepomirljive, naprotiv, pokazuju se povezane priličnom vjerojatnošću: nije li, prije svega, represija politička posljedica rata, pomalo kao što je potlačenost u klasičnoj teoriji prava bila zloupotreba suvereniteta unutar pravnog poretka?

Mogli bismo, dakle, suprotstaviti dva velika sistema analize moći. Jedan, koji bi bio stari sistem koji nalazite kod filozofa osamnaestog stoljeća, oblikovao se oko moći kao izvornog prava koje se ustupa, tvoreći suverenitet, s ugovorom kao matricom političke moći. Tako oblikovana moć riskira, kad nadmaši samu sebe, što znači kad nadmaši granice samog ugovora, da postane jaram. Moć-ugovor, kao granica, ili, prije, kao prekoračenje granice, jaram. Imali biste i drugi sistem koji bi, suprotno, pokušao analizirati političku moć ne više na osnovi sheme ugovor-jaram, nego na osnovi rat-represija, ili dominacija-represija. Ovdje represija nije ono što je bio jaram u odnosu na ugovor, što znači zloupotreba, nego, naprotiv, jednostavni učinak jednostavnog nastavka odnosa dominacije. Represija neće biti ništa drugo nego upotreba vječne sile, u uvjetima tog pseudo-mira koji vodi nastavljeni rat. Dakle, dvije sheme analize moći: shema ugovor-jaram, koja je, ako hoćete, pravna shema, i shema rat-represija, ili dominacija-represija, u kojoj, za razliku od prethodne, opozicija nije ona između legitimnog i nelegitimnog, nego između bitke i pokoravanja.

Vidljivo je da je sve što sam vam govorio proteklih godina bilo na strani sheme bitka-represija. To je shema koju sam, de facto, pokušao upotrijebiti. No, upravo u onoj mjeri u kojoj sam je pokušao upotrijebiti, bio sam potaknut da je proanaliziram; povremeno, naravno, zato što sadrži čitavu hrpu nedovoljno ili, rekao bih, nikako razjašnjenih točaka - i zato što vjerujem da bi pojmovi "represije" i "rata" trebali biti znatno modificirani, ako ne i djelomični napušteni. U svakom slučaju, treba razmotriti ta dva pojma, "represiju" i "rat", ili, ako hoćete, pobliže pogledati hipotezu po kojoj bi mehanizmi moći bili prvenstveno mehanizmi represije, i onu drugu da je, unutar političke moći, ono što grmi i funkcionira prvenstveno ratni odnos.

Moram priznati da sam, bez hvalisanja, već duže vrijeme nepovjerljiv prema ovakvom poimanju "represije", i da sam vam, upravo uz pomoć genealogija o kojima sam čitav sat govorio, uz pomoć povijesti kaznenog prava, psihijatrijske moći, kontrole dječje spolnosti, itd., pokušao približiti činjenicu da su mehanizmi upotrijebljeni u ovim oblicima moći bili svakako nešto više od represije. Ne mogu nastaviti bez da se malo vratim na analizu represije, bez da sredim sve što sam mogao reći na, bez sumnje, pomalo nesuvisao način. Prema tome, sljedeće, ili eventualno dva sljedeća predavanja,

bit će posvećena prikazu kritike pojma "represija", pokušaju razjašnjavanja u čemu i zašto je trenutni pojam represije nedovoljan za identifikaciju mehanizama i učinaka moći⁽¹¹⁾.

Međutim, bit predavanja bit će posvećen drugom zadatku - problemu rata. Želio bih pokušati vidjeti u kojoj mjeri binarna shema rata, bitke, sučeljavanja snaga, može biti uspješno označena kao pozadina civilnog društva, u smislu principa i pokretača kretanja političke moći. Je li rat upravo ono o čemu bi trebali govoriti u sklopu analize funkcioniranja moći? Jesu li pojmovi "taktike", "strategije", "odnosa snaga" valjani, i u kojoj mjeri? Moć je, jednostavno, rat nastavljen drugim sredstvima nego oružjem i bitkama? U sklopu ove tematike nedavno se pojavilo stajalište da je moć u službi zaštite društva; treba li vjerovati da je društvo u svojoj političkoj strukturi organizirano tako da se neki mogu braniti od ostalih, ili braniti svoju dominaciju od pobune drugih, ili, jednostavno, braniti svoju pobjedu ovjekovječivši je u odnosu pokoravanja?

Dakle, ovakva će biti shema ovogodišnjih predavanja: prvo, jedna ili dvije lekcije posvećene ponavljanju pojma represije; nakon toga ću početi [obrađivati] - eventualno ću nastaviti sa problemom rata u civilnom društvu, obrađivanog proteklih godina. Počet ću ostavljati postrance one koji se mogu ubrojiti u teoretičare rata u civilnom društvu, a koji to po mom mišljenju nisu, dakle Machiavellija i Hobbsa. Nakon toga ću pokušati ponovo uzeti teoriju o ratu kao o historijskom principu funkcioniranja moći, oko problema vrste, budući da je u binarnosti rasa, prvi put na Zapadu, uočena mogućnost analize političke moći kao rata. Pokušat ću nastaviti s ovim sve do točke gdje bitka rasa i bitka klasa, na kraju devetnaestog stoljeća, postaju dvije velike sheme unutar kojih nastojimo obilježiti fenomen rata i odnosa snaga unutar političkog društva.

Bilješke

¹ Ovdje se Michel Foucault osvrće na psihijatrijski portret (definiran, tu i tamo, kao "antropo-fenomenologija", ili *Daseinanalyse*) koji je u filozofiji Husserla i Heideggera tražio nove pojmovne instrumente. M. Foucault zanimao se za njihova prva djela (cf. "Maladie et l'existence", u *Maladie mentale et Personnalité*, Pariz, Pres universitaires de France, 1954, pogl. IV; "Uvod", L. Binswagnera, *Le Rêve et l'Existence*, Pariz, Desclée de Brouwer, 1954; "La Psychologie de 1850 à 1950", u A. Weber & D. Huisman, *Tableau de la philosophie contemporaine*, Pariz, Fischbacher, 1957; "La recherche en psychologie", u *Des chercheurs s'interrogent*, studije predstavljene od J. E. Morčra, Pariz, PUF, 1957; tri posljednja teksta izdana su u *Dits et Écrits*, 1954-1988, ur. D. Defert & F. Edwald, surad. J. Lagrange, Pariz, Gallimard/Bibliothèque des sciences humaines", 1994, 4 vol.; I: 1954-1969, II: 1970-1975, III: 1976-1979, IV: 1980-1988; cf. I br. 1, 2, 3), bili su reizdani zadnjih godina (cf. *Colloqui con Foucault*, Salerno, 1981, fr. prijevod u *Dits et Écrits*, IV, br. 281).

² W. Reich, vidi: *Die Funktion des Orgasmus; zur Psychopatologie und zur Soziologie des Geschlechtslebens*, Beč, Internationaler psychoanalytischer Verlag, 1927 (fr. prijev: *La Fonction de l'orgasme*, Paris, L'Arche, 1971); *Der Einbruch der Sexualmoral*, Berlin, Verlag für Sexualpolitik, 1932 (fr. prijev: *L'Irruption de la morale sexuelle*, Pariz, Payot, 1972);

Charakteranalyse, Beč, Selbstverlaf des Vafassers, 1933 (fr. prijev: *L'Analyse caractérielle*, Pariz, Payot, 1971); *Massenpsychologie des Faschismus; zur Sexualökonomie der politischen Reaktion und zur proletarischen Sexualpolitik*, Copenhagen/Prag/Zürich, Verlag für Sexualpolitik, 1933 (fr. prijev: *La Psychologie de masse du fascisme*, Pariz, Payot, 1974); *Die Sexualität im Kulturkampf*, Copenhagen, Sexpol Verlag, 1936.

³ M. Foucault se ovdje, dobro je vidljivo, referira na H. Marcusea, autora: *Eros and Civilisation: A philosophical inquiry into Freud*, Boston, Ma., Beacon Press, 1955 (fr. prijev: *Éros et Civilisation*, Pariz, Seuil, 1971), i *One-dimensional Man*, Beacon Press, 1964 (fr. prijev: *L'Homme unidimensionnel*, Pariz, Seuil, 1970).

⁴ G. Deleuze & F. Guattari, *L'Anti dīpe, Capitalisme et scizophrénie*, Pariz, Ed. de Minuit, 1972. Treba se prisjetiti da je M. Foucault razvio ovu interpretaciju Anti-Edipa kao "knjige-slučaja" u predgovoru engleskom izdanju teksta. (*Anti-dīpus*, New York, Viking Press, 1977; cf. fr. prijev. ovog predgovora u *Dits et Écrits*, III, br. 189).

** Rukopis: umjesto "lova", "putovanje" (op. prev.)

⁵ Koncepti "manjeg" i "manjine", - pojedinačnih slučajeva prije nego pojedinih bića, individuacije "bivanjem" prije nego suštinom - elaborirao je G. Deleuze, zajedno s F. Guattarijem u *Kafki. Pour une littérature mineure* (Pariz, Éd. de Minuit, 1975), ponovo izdano od Deluzea u članku "Philosophie et minorité" (*Critique*, veljača 1978), naknadno su ga razradili G. Deleuze i F. Guattari u *Mille plateaux. Capitalisme et shizophrénie*, Pariz, Éd. de Minuit, 1980). "Manjina" se ovdje odnosi na koncept "molekularnog", koji je razvio F. Guattari u *Psychanalyse et Transversalité. Essai d'analyse institutionnelle* (Pariz, Maspero, 1972), u kojem je logika dana "postajanju" i "intenzitetima".

⁶ Foucault se ovdje referira na debatu pokrenutu nedugo nakon izdavanja *Les Mots et les Choses. Une archéologie de sciences humaines* (Pariz, Gallimard, 1966), u vezi koncepta *episteme* i statusa diskontinuiranosti. Na sve kritike Foucault je odgovorio nizom teorijskih i metodoloških postavki (poimence "Réponse à une question", *Esprit*, svibanj 1968, str. 850-874, i "Réponse au Cercle d'epistémologie", *Cahiers pour l'analyse*, 9, 1968, str. 9-40; u *Dits et Écrits*, I, br. 58 i 59), također ponovo objavljenih u *L'Archéologie du savior*, Pariz, Gallimard, 1969..

⁷ Zastupnik francuske komunističke partije u to doba

⁸ Cf. G. F. Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Berlin, 1821, § 182-340 (fr. prijev: *Principes de la philosophie du droit*, Pariz, Vrin, 1975); S. Freud: "Das Unbewusste", u "Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse", vol. 3 (4) i (5), 1915, i *Die Zukunft einer Illusion*, Leipzig/Beč/Zurich, Internationaler Psychoanalyse Verlag, 1927 (fr. prijev: *L'Avenir d'une illusion*, Pariz, Denoël, 1932, ponovno izdanje Paris, PUF, 1995). Odnosi se na Reicha, cf supra, bilj. 2

⁹ M. Foucault pravi iluziju na tvrdnju dobro znanu iz teorije Carla von Clausewitza (*Vom Kriege*, knj. I, pogl. 1. § XXIV, in *Hinterlassene Werke*, Bd. 1-2-3, Berlin, 1832; fr. prijev: *De la guerre*, Pariz, Éd. de Minuit, 1955), po kojoj: "Rat nije ništa drugo, do nastavka politike drugim sredstvima."; on "nije samo politički čin, nego i istinski instrument politike, njen nastavak drugim sredstvima." (ibid., p.28). Vidi također knj. II, pogl. III, § III i knj. VIII, pogl. VI.

¹⁰ Nikad održano obećanje. U rukopis je, međutim, umetnuto predavanje na temu "represije" održano bez obaveze na jednom stranom sveučilištu. Pitanje će biti ponovljeno u *La Volonté de savoir*, Paris, Gallimard, 1976.